

Stansingen av fangeoverleveringavtalen

- En etisk analyse

Kadett Martin Storsnes

KRIGSSKOLEN

Bachelor i militære studier; ledelse og landmakt

Krigsskolen

Høst 2011

Innholdsfortegnelse

1.	INNLEDNING	5
1.1	BAKGRUNN	5
1.2	PROBLEMSTILLING	6
1.3	AVGRENSNING	6
2.	METODE	7
2.1	KILDEKRITIKK	10
3.	TEORI	11
3.1	DEONTOLOGI.....	11
3.2	UTILITARISME	12
3.3	OPPRØRSBEKJEMPNING (COIN).....	13
3.4	FANGEOVERLEVERINGSAVTALEN	16
3.5	TORTUR	17
3.6	THOMAS AQIUNAS' DOKTRINE OM DOBBEL EFFEKT	18
4.	DRØFTING.....	19
4.1	POLITISK NIVÅ.....	20
4.1.1	<i>Hedonistisk perspektiv på forholdet mellom to individer.....</i>	<i>20</i>
4.1.2	<i>Handlingsutilitaristisk perspektiv på tortur og COIN.....</i>	<i>21</i>
4.1.3	<i>Regelutilitaristisk perspektiv på tortur og COIN .....</i>	<i>23</i>
4.1.4	<i>Konklusjon .....</i>	<i>23</i>
4.2	TAKTISK NIVÅ	23
4.2.1	<i>Scenario 1: ANA tar fanger .....</i>	<i>24</i>
4.2.2	<i>Scenario 2: Å drepe eller å slippe løs kriminelle .....</i>	<i>27</i>

4.2.3	<i>Konklusjon</i>	29
5.	HOVEDKONKLUSJON	30
	REFERANSELISTE	32

1. Innledning

1.1 Bakgrunn

Tidligere Forsvarsminister Grete Faremo har besluttet å stanse fangeoverlevering mellom norske ISAF (International Security Assistance Force) styrker og afghanske myndigheter. Denne beslutningen baserer seg på en rapport UNAMA (United Nations Assistance Mission in Afghanistan) la frem i oktober 2011 som viser at systematisk tortur forekommer i mye større grad enn tidligere antatt i Afghanistan. Rapporten sier at det ikke forekommer tortur i de områdene norske styrker opererer, men Faremo ønsker en grundigere granskning før en eventuell gjenopptagelse av fangeoverleveringsavtalen. Denne beslutningen, slik det forekommer av Faremo, tar utgangspunkt i at ”Torturforbudet og forbudet mot inhuman behandling av fanger er blant de grunnleggende menneskerettighetene, som skal respekteres av alle parter og under alle omstendigheter” (Faremo, 2011). Det skal her også nevnes at to fanger tatt av norske styrker har blitt flyttet fra fengselet de satt i til et annet, uten at norske myndigheter har blitt informert om dette. Dette skal, ifølge VG, også ligge til grunn for beslutningen (Ege 2011a).

I kjølvannet av denne beslutningen dukket det opp flere kommentarer i norsk riksdekkende presse som stiller seg kritisk til denne beslutningen. Spørsmål som om dette undergraver tilliten til afghanske myndigheter, om styrkene tvinges til å slippe fri kriminelle og om det i ytterste konsekvens tvinger soldatene til å drepe når de ikke kan ta fanger, dukker opp. At denne debatten kommer, må, slik jeg ser det, bety at det har forskjellige konsekvenser for politikere og soldater hvorvidt man kan ta fanger og overgi dem til en myndighet som ikke nødvendigvis kan garantere at fangene ikke blir utsatt for tortur (Ege, 2011a, 2011b). Dette kan sees på og vurderes på flere måter, men jeg ønsker å se på det fra et etisk perspektiv.

1.2 Problemstilling

Norske myndigheter har stanset fangeoverleveringsavtalen mellom norske ISAF styrker og afghanske myndigheter. Er denne beslutningen etisk riktig sett fra et politisk ståsted, og hvilke etiske problemstillinger medfører dette for norske ISAF soldater?

1.3 Avgrensning

Denne oppgaven tar for seg et område som knytter sammen mange fagfelt. Jeg er derfor nødt til å se bort fra mange faktorer. Jeg vil i denne oppgaven kun se på emnet fra et etisk ståsted, og da i hovedsak fra et utilitaristisk – altså ved å se på konsekvensene. For å vurdere konsekvensene benytter jeg meg av teori om opprørsbekjempning. Da opprørsbekjempning er et stort emne i seg selv vil jeg ikke ha muligheten til å dekke dette fullstendig. Det jeg benytter må sees på som et relevant utvalg for denne oppgaven.

Jeg har heller ikke sett på hvordan jussen forholder seg til fangeoverleveringsavtalen, eller hvordan den norske stat må forholde seg til dette juridisk. En slik vinkling vil være et viktig supplement for å forstå helheten, men jeg er nødt til å begrense oppgavens omfang og denne delen bør behandles av noen med juridisk kompetanse.

---

2. Metode

I denne oppgaven skal jeg *analysere* hvordan forskjellige nivåer i en kommandokjede kan møte på forskjellige, og gjerne motstridende, etiske problemstillinger som springer ut fra samme beslutning. Jeg har delt oppgaven i to og vil se på politisk og taktisk nivå for å belyse disse problemene. Først ønsker jeg å se på om den politiske beslutningen i seg selv er etisk forsvarlig, deretter vil jeg bruke scenarioer for å få frem aktuelle problemstillinger soldatene kan stå ovenfor etter at avtalen er blitt avsluttet.

Den politiske beslutningen tar utgangspunkt i "[...]torturforbudet og forbudet mot inhuman behandling av fanger[...]" (Faremo 2011). Jeg tar utgangspunkt i at beslutningen er forankret i deontologien - et etisk grunnsyn som sier at man handler etisk riktig hvis man følger uttrykte plikter, eller plikter som følger at andre har rettigheter (Johansen & Vetlesen 2006:136). Dette fordi menneskerettighetene kan sees på som plikter stater har ovenfor sine borgere (Johansen, Staib 2009:130ff). Dette understøttes videre av filosof Henrik Syse som sier at selv om menneskerettighetene er juridiske dokumenter, er de forankret i etikken (2003:54).

Ved å ta utgangspunkt i at man ikke skal bryte disse pliktene vil det være vanskelig å forsvare tortur med deontologisk etikk. Jeg vil derfor ta utgangspunkt i utilitarismen, en etikk som vurderer konsekvensene av handlingene, for å se om effektene av tortur kan være positive. Hvis effektene er positive kan det stilles spørsmål ved hvorvidt det er riktig å forholde seg til pliktene. Jeg vil se på påstanden: *Tortur bidrar positivt til opprørsbekjempning (COIN) i Afghanistan*, i et forsøk på å få frem positive konsekvenser som gjør det mulig å stille spørsmål ved torturforbudet. Hvis konsekvensene av tortur ikke bidrar positivt i COIN er det rimelig å anta at beslutningen var riktig på politisk nivå da den forholder seg til de deontologiske pliktene gitt i menneskerettighetene.

Samtidig kunne jeg ha sett på tortur ut fra et deontologisk perspektiv og tatt for meg rangering av plikter. Hadde jeg gjort det på denne måten ville jeg ha sett på hvordan plikter forholder seg til hverandre. Fordi alle pliktene ikke veier like tungt vil man kunne unnlate å følge en plikt hvis en annen plikt, som rangerer høyere, oppfylles av et slikt brudd. Dette kan for eksempel være å bryte plikten – du skal ikke lyve – for å beskytte et annet menneske.

En slik tilnærming har mye å bidra med i en slik sammenheng, men jeg mener det er mer interessant å se på konsekvensene da utilitarismen, i ytterste konsekvens, kan argumentere for at målet helliger midlet (Johansen 1994:107). Hvis en slik etikk ikke kan forsvare tortur, hva kan da gjøre det?

Ved å gjøre det på denne måten kan jeg i stor grad teoretisere oppgaven, noe som gjør det enklere å forholde seg til en relativt fersk politisk beslutning. Michael Waltzer (1992:290ff) sier at det er vanskelig å kritisere politisk moral fordi det stikker dypt inn i politikernes ønske om å gjøre godt. Allikevel så kan moral sees på som en måte å skjule andre hensikter - som for eksempel realpolitiske målsetninger.

I del to, der jeg ser på taktisk nivå, har jeg tatt utgangspunkt reglementet FM 3-24 (Tactics in Counterinsurgency) og benyttet den taktiske forståelsen jeg har opparbeidet på Krigsskolen til å lage scenarioer som får frem de problemstillingene som er blitt tatt opp i avisene (Ege 2011a, 2011b). Disse scenarioene vurderer jeg så ut fra Thomas Aquinas' doktrine om dobbel effekt. Denne doktrinen veier ønskede og uønskede effekter opp mot hverandre etter gitte kriterier. En slik måte å bruke denne doktrinen på er ikke veldig vanlig, men jeg tror den kan gi et interessant og relevant syn på hvordan man på taktisk nivå kan forholde seg til konsekvenser fordi den, til en viss grad, prøver å standardisere en konsekvensvurdering. Denne tenkemåten har blitt aktualisert ved *Just War Index* (Dorn 2011) som er en enda mer statistisk måte å vurdere mange av de samme kriteriene som finnes i doktrinen om dobbel effekt. Jeg legger derfor denne doktrinen til grunn for den etiske vurdering på taktisk nivå.

Oppgaven tar utgangspunkt i en *deduktivistisk* modell der jeg benytter meg av eksisterende etisk teori for å vurdere handlingenes etiske holdbarhet. Denne metoden vil gi et grunnlag for å se inn i fremtiden og reflektere rundt problemstillinger som kan dukke opp. Svakheten med denne modellen er at den ikke tar for seg etablerte praksiser på området og kombinerer den med teori sånn som en *koherent* modell gjør (Pedersen 2011:119ff). Feilkilder er også et problem fordi teori ikke alltid forholder seg til virkeligheten. Samtidig så mener jeg at en strengt teoretisk tilnærming er en styrke i denne oppgaven da en etablert praksis mest sannsynlig ikke finnes. Den teoretiske vinklingen vil derfor kunne bidra til en refleksjon rundt en fremtidig praksis.

Begge delene i oppgaven er et dokumentstudium der jeg bruker aktuell COIN teori sammen med etikk for å vurdere konsekvenser. Både etikken og COIN tenkningen finnes nedskrevet i sin reneste form, og vil være et godt grunnlag å ta utgangspunkt i. Jeg kunne ha gjennomført intervjuer av ministere og PRT sjefer, men en slik tilnærming hadde i større grad gitt svar på hva de tenker, eller eventuelt hva som blir gjort i Afghanistan. Dette er ikke hensikten med denne oppgaven.

Hermeneutikken blir i denne oppgaven viktig å ta hensyn til. Det er viktig å forstå hvilken kontekst oppgaven er skrevet i da den utspiller seg i spennet mellom to kulturer (Thurén 2009:107). Med dette mener jeg at jeg, som kadett ved Krigsskolen uten erfaring fra Afghanistan, har et syn som er forankret i norsk militær tradisjon og det norske velferdssamfunnet. Dette gjør det vanskelig for meg å skjønne hvordan de etiske problemstillingene fremstår på afghansk side. Jeg har heller ikke muligheten til å sette meg inn i afghanernes forståelse av begreper som tortur, legitimitet, menneskerettigheter og stat. En artikkel i *the Guardian* omtaler en konferanse om *wellbeing*,¹ og hvordan mennesker i den tredje verden ikke er i stand til å forholde seg til et slikt konsept. Ahmed Abdi fra Somalia sier til avisen

"We live in constant fear, starvation; there is a lack of government. Personal safety is crucial, so wellbeing is not there yet," he said, in an answer that would surprise few people. "To engage in this discussion is very difficult as people are living in despair."

(Tran 2011)

Jeg vil tro at afghanere forholder seg på samme måte til dette fordi Afghanistan deler skjebne med Somalia som et av verdens mest underprivilegerte land. Hvis det forholder seg slik vil kanskje min forståelse av menneskerettigheter være fundamentalt annerledes enn en afghaners. Derfor må denne oppgaven leses som et norsk syn på problemstillingen, og mine vurderinger er ikke nødvendigvis allmenngyldige.

---

¹ *Wellbeing* kan sammenlignes med en levekårsundersøkelse. Jfr. http://www.oecd.org/document/39/0,3746,en_21571361_44315115_48858599_1_1_1_1,00.html

2.1 Kildekritikk

Oppgaven er et dokumentstudium og forholder seg derfor til en del litteratur. Innenfor etikken baserer jeg meg på sekundærkilder fordi jeg ikke fremstiller et enhetlig etisk grunnsyn i denne oppgaven. Ved å bruke sekundærkilder vil jeg komme til det som er anerkjent som kjernen i de etiske teoriene på en rask og oversiktlig måte. Ulempen er at jeg mister tilgangen til spissfindighetene og dybden i originaltekstene. Dette er en bacheloroppgave og jeg ser ikke dette som et problem da omfanget gjør at disse nyansene hadde blitt vanskelige å få frem uansett. I tillegg er det viktigste for meg å anvende teorien på et praktisk problem, og jeg vil i dette tilfellet få størst utbytte av det andre anerkjenner som kjernen i teorien.

Jeg baserer meg også på en del teori om COIN. Det er et stort fagfelt og jeg har kun tatt med det mest nødvendige for å belyse konsekvensene av forskjellige handlinger. Jeg benytter meg hovedsakelig av David Kilcullen. Han er en anerkjent person på fagfeltet, og har vært med å planlegge COIN kampanjen *the surge* i Irak. Det som gjør ham interessant for min del er at han skriver om konflikter som utspiller seg nå – deriblant Afghanistan. Jeg har i tillegg tatt med noe fra Sir Robert Thompson og David Galula som er eldre anerkjente fagpersoner som baserer seg på egne erfaringer fra opprørsbekjempning i tiårene etter andre verdenskrig. Jeg kommer heller ikke utenom FM 3-24, det amerikanske reglementet for opprørsbekjempning.

I teorien finnes det også litt om fangeoverleveringsavtalen fordi det er essensielt kjenne til innholdet i denne. I torturdelen tar jeg utgangspunkt i UNAMA rapporten som Faremo referer til, og benytter torturdefinisjonen derifra. I tillegg har jeg kort tatt med noe om effektene av tortur fra Michael L. Gross fordi han var den eneste jeg fant. Jeg ser samtidig ingen betenkeligheter med å benytte ham da funnene ikke er overraskende og boken er utgitt på et anerkjent forlag.

Da oppgaven tar utgangspunkt i en debatt som foregikk i media er det naturlig å ta med enkelte av disse artiklene. Jeg har valgt å benytte meg av VG sine artikler skrevet av Rune Thomas Ege fordi jeg mener det er disse som får frem budskapet på den skarpeste og mest presise måten. Jeg vil også legge til at de andre avisene ikke lå veldig langt fra VG i sin fremstilling.

3. Teori

I denne delen vil jeg forklare teorien som ligger til grunn for det metodiske valget, teorien jeg benytter meg av i drøftingen, og fangeoverleveringsavtalen. Dette legger et grunnlag for å forstå de vurderingene jeg har gjort underveis. Som kildekritikken er inne på må teorien regnes som et utvalg av det som finnes. Samtidig så er dette utvalget det jeg benytter meg av i oppgaven og må sees som det som er relevant.

3.1 Deontologi

Deontologi, som andre normative etiske teorier, har flere retninger. Kjell Eyvind Johansen sier at deontologien er mer mangfoldig enn utilitarismen og fellestrekket for deontologiske teorier er at "[...] det *ikke er konsekvensene alene* som avgjør om en handling er riktig eller ikke, også andre hensyn teller med" (1994:122). Dette er en veldig vid måte å se det på, og det er ikke slik jeg ser på deontologien i denne oppgaven.

I denne oppgaven forstår jeg deontologi som en etikk der man legger til grunn to forhold: At det etisk riktige er uavhengig av det gode² det fremmer, og at man skal handle ut fra plikter man direkte har ovenfor andre, eller plikter som kommer indirekte av at man tar hensyn til andres rettigheter (Johansen & Vetlesen 2006:136). Videre så sammenligner Johansen og Vetlesen deontologien med spilleregler. Å forholde seg til reglene gjør at alle menneskene kan ta del i samhandlingen med samme forutsetninger, og de handlingene som foregår i henhold til reglene sees på som moralsk rett. Det moralsk riktige er derfor ikke nødvendigvis handlingen i seg selv, men at man behandler andre rettferdig – altså etter reglene.

Denne måten å se på deontologien har selvfølgelig sine svakheter. Johansen (1994:124) sier at konsekvensene også spiller en viktig rolle i deontologien. Samtidig åpner han for en snever tolkning som ligger nært den jeg har skissert over. Jeg har valgt en slik tolkning for å slippe å vurdere gråsonen mot regelutilitarismen og heller fokusere på de diametrale forskjellene.

Et annet spørsmål man kan stille seg ved deontologien er hvor pliktene stammer fra? I eldre tenkning var det vanlig å ta utgangspunkt i at Gud var opphavet til pliktene, mens det i nyere tenkning er det blitt vanlig å benytte en variant av Kants kategoriske imperativ (Pedersen 2011:43). I denne oppgaven kan humanitetsformuleringen av Kants kategoriske imperativ, ”*Du skal alltid handle slik at du betrakter menneskeheten i din person så vel som hos enhver annen person som et formål i seg selv, og ikke bare som et middel*” (Johansen 1994:135), være interessant å se på. Dette fordi grunntanken om at mennesket er et formål i seg selv kommer sterkt frem i FNs Universal Declaration of Human Rights (UN 1948).

Som jeg nevner i metoden, legger jeg i denne oppgaven til grunn en tanke om at menneskerettighetene er forankret i deontologien. Det betyr at de er plikter og rettigheter som er ukrenkelige. Jeg ønsker derfor og utforske ”[...] moralske plikter som forbyr handlinger selv om de fører til mest allmennlykke” (Pedersen 2011:43), det som kalles deontologiske begrensninger. I dette tilfellet så blir det å se om torturforbudet hindrer oss i å nå et større mål i Afghanistan – det å lykkes med opprørsbekjempningen og skape stabilitet.

3.2 Utilitarisme

Utilitarismen er et etisk grunnsyn som baserer seg på at ”en handling, eller en handlingsregel, er moralsk riktig hvis den fremmer gode konsekvenser minst like godt eller bedre enn aktuelle alternativer.” (Johansen & Vetlesen 2006:141). En slik tanke er i stor grad avhengig av hvordan menneskene oppfatter gode konsekvenser. Utilitarismen har flere innfallsvinkler til hva man skal anse som et gode.

Jeremy Bentham la til grunn en *lyst – ulyst* kalkyle som bruker disse opplevelsene som kriterier for om en handling er rett eller gal. Grunnlaget for å benytte denne er at mennesker søker lyst og glede, og skyr smerte og ulyst (Johansen & Vetlesen 2006:141). Mill går bort fra denne kalkylen, men legger til grunn lykke som kriterium. Disse to kalles for hedonistisk utilitarisme. I oppgaven benytter jeg Benthams kalkyle fordi lyst og ulyst er enkelt å relatere seg til på individ nivå – ikke at Bentham i utgangspunktet begrenser seg til på denne måten, men jeg ser det som hensiktsmessig å bruke ham slik.

---

² Gode er her forstått som positive konsekvenser.

I handlingsutilitarismen så ser man i større grad på hva som er riktig. En handling blir rett hvis den klarer å skape et samlet større gode for alle involverte parter enn de alternativer som er tilgjengelige. Dette betyr at man, i motsetning til i hedonistisk utilitarisme, må vurdere konsekvensene for alle involverte parter. Dette kan sees på som vanskelig da det er umulig å vurdere konsekvenser for veldig mange. En slik etikk kan også benyttes for å legitimere overgrep mot enkelt personer for å fremme et større gode (Johansen & Vetlesen 2006:144).

Den siste formen jeg tar for meg er regelutilitarismen. Denne har vokst frem fordi det er vanskelig å vurdere konsekvenser, og har derfor definert ”at *en handling er riktig om den faller inn under en regel som, om den blir allment fulgt, vil ha minst like gode konsekvenser som alternative regler*” (Johansen & Vetlesen 2006:145). En slik tanke må sees på som kollektiv fordi den ikke kun ser på konsekvensene av den enkeltes handling, men eventuelle konsekvenser av at alle følger handlingsmønsteret som en allmenn regel. Et eksempel kan være betaling av skatt. Hvis en person unndrar skatt for å hjelpe sin kreftsyke mor, vil man kanskje argumentere for at denne handlingen er rett. Hvis alle gjør det samme vil staten, i ytterste konsekvens, ikke ha nok penger til å drifte sykehusene på en god måte og ingen vil få god nok kreftbehandling – og handlingen må sees på som umoralsk.

Allment for utilitarismen er fokuset på konsekvensene. Pedersen (2011:47) snakker om et «ringene i vannet» - postulat. Vi må kunne se på konsekvenser som ringene i vannet etter at man har kastet uti en stein – de blir mindre og mindre og forsvinner tilslutt. Fordi vi i de aller fleste tilfeller ikke vil ha muligheten til å ta høyde for de fjerntliggende konsekvensene av våre handlinger, vil vi være ute av stand til å handle hvis vi skal vurdere dem. Det er derfor rimelig å anta at vi kan se bort fra fjerntliggende konsekvenser.

3.3 Opprørsbekjempning (COIN)

Opprørsbekjempning er på ingen måte et nytt fenomen, men det har fått sin renessanse etter operasjonene i Irak og Afghanistan. Gjennom studier av eldre tekster har USA laget en COIN doktrine som heter FM 3-24. FM 3-24 definerer det slik: ”COIN involves all political, economic, military, paramilitary, psychological and civic action that can be taken by a government to defeat an insurgency (JP 1-02)” (FM 3-24:1-2).

En slik definisjon kan virke veldig vid, og i følge Kilcullen (2010:2ff) må den nødvendigvis være slik fordi ett hvert opprør er forskjellig, staten som får støtte er forskjellig og miljøet er forskjellig. Samtidig endrer situasjonen seg hurtig, og for å lykkes i COIN må man kunne tilpasse seg. Dog er det noe enklere på et høyere nivå.

Kilcullen sier at det er to fundamentale faktorer som fører til suksess. ”The first is to understand in detail what drives the conflict in any given area or with any given population group.” (Kilcullen 2010:3). “The second is to act with respect for local people, putting the wellbeing of noncombatant civilians ahead of any other consideration, even – in fact, especially – ahead of killing the enemy” (Kilcullen 2010:4). Den første er indirekte avhengig av den andre da man må klare å bygge tillitt i befolkningen for å få informasjon slik at man finner ut hva som driver konflikten og for å involvere befolkningen i tiltak som stanser volden.

Når COIN er et så omfattende tema blir jeg nødt til å se bort fra mye, og har her valgt et utsnitt av hva jeg mener er viktig for å belyse sammenhenger mellom tortur og COIN. Mitt hovedfokus hviler på forholdet mellom befolkningen og de stridende parter, samt legitimitet.

I følge Kilcullen (2010:154) så speiler tilnærmingen og virkemidlene som brukes for å nedkjempe et opprør, staten. Diktaturers tilnærming spiller i større grad på frykt og sanksjoner enn hva vestlige demokratier tillater seg. Uansett er det ikke metoden, men målet som spiller størst rolle når man skal definere COIN. Opprør og opprørsbekjempning er i bunn og grunn en kamp om makt og innflytelse over befolkningen. Jeg synes Kilcullen sier dette mesterlig i sin *theory of competitive control*.

In irregular conflicts (i.e., conflicts which at least one warring party is a nonstate armed actor), the local armed actor that a given population perceives as most able to establish a normative system for resilient, full-spectrum control over violence, economic activity, and human security is most likely to prevail within that population's residential area. (Kilcullen 2010:152)

I Galulas (1964:53) andre lov deles befolkningen i tre. Den ene minoriteten støtter deg, mens den andre minoriteten støtter opprørerne. Majoriteten vil være passiv, og etter hvert kommer de, i følge Kalyvaris sitert i Kilcullen (2010:151), til å støtte den parten som er sterkest.

Kilcullen (2010:155) sier at man kan velge to prinsipielt forskjellige måter å gjøre dette på. Man kan velge en *top-down* eller *bottom-up* tilnærming. Den første er forbundet med de

---

store internasjonale organisasjonenes fokus på å etablere sentrale statsfunksjoner som skal skape forutsetninger for styring ute i distriktene. Den andre måten begynner med lokalt selvstyre som stadig vokser og blir større. Faren med den første metoden er at den ikke klarer å etablere kontroll over store deler av befolkningen i rurale områder hvis den blir for byråkratisk og ineffektiv. Dette skaper et maktvakuum som opprørerne kan, og vil, utnytte til å etablere lokalt selvstyre i de områdene regjeringen ikke når. Opprørerne vil på denne måten kunne frata staten støtte i befolkningen.

I Afghanistan har dette kommet til uttrykk gjennom at Taliban har etablert egne rettsystemer på landsby nivå. De bruker *sharia* lover for å avgjøre disputer som er viktige for lokalbefolkningen, og avgir straffer i tilfeller der det er nødvendig. Når dette oppstår vil staten virke som den svakeste parten, og man er på vei mot å tape befolkningen (Kilcullen 2010:157). Dette er en måte vi blir *out-governed* på. For å forhindre dette sier Kilcullen

”Unless we take drastic action to counter corruption, prevent abusive and oppressive practices by local officials (especially the police), reform local-level systems, and create legitimate local government structures that can function in the interests of the population, there’s little doubt that we are eventually going to lose” (2010:158)

Dette sitatet har et interessant element av adferd som reflekteres i en statistisk metode som kan brukes for å vurdere suksess.

En metode for å vurdere om man lykkes eller ikke i COIN er å se på forholdet mellom skyldige og uskyldige fanger som man tar. Et høyt antall skyldige fanger tyder på at informasjonen man får fra befolkningen er riktig, og at de aksepterer måten loven håndheves på. Hvis det motsatte er tilfelle er det sannsynlig at fangene er et tilfeldig utvalg av menn som er i rett alder til å være opprørere. En slik tilnærming vil undergrave legitimiteten til opprørsbekjemperne og skape misnøye, om ikke forakt, hos familiene til fangene. Kilcullen går også så langt at han sier de kan ende opp med å gå over til fienden (2010:67).

Dette går igjen i Thompsons (1966:52ff) andre artikkel. Her snakker han om viktigheten av at man opererer innenfor loven, og gir de som blir tatt til fange en rettfærdig behandling. Hvis man er inkonsekvent i behandlingen av fanger, eller behandler dem på uverdigg eller ulovlig måte, vil ikke befolkningen betrakte opprørsbekjemperen som en legitim part som er i stand til å etablere en form for kontroll. Da vil man, i følge Kilcullens *theory of competitive control*, tape. Dette omtales også i FM 3-24 (8-3) der man trekker frem forholdet mellom overgrep og

diskriminering utført av vertsnasjonens sikkerhetsstyrker, og misnøye hos lokalbefolkningen. Sett på denne måten vil feilaktige handlinger som skaper misnøye på lokalt nivå fungere som en kile som drives mellom oss og befolkningen, og vi mister målet ut av syne.

3.4 Fangeoverleveringsavtalen

Fangeoverleveringen mellom norske og afghanske myndigheter var regulert gjennom en *Memorandum of Understanding* (MoU) underskrevet 12. oktober 2006. Denne avtalen fremholder flere plikter og rettigheter – og i innledningen presiseres det at man skal "[...] respect human rights and humanitarian law standards such as the right to life, to a fair trial and the protection against torture" (MoU 2006). I tillegg til denne forpliktelsen ovenfor internasjonal lov, skal fangene også behandles i henhold til den nasjonale lovgivning til den parten som holder fangene. De afghanske myndighetene aksepterer også å overta ansvaret for etterforskningen av fangene og en eventuell rettssak.

Avtalens forhold til oppfølging av folkeretten kommer tydeligst frem i seksjon 4 til 6 der det fremholdes at representanter fra *Afghan Independent Human Rights Commission* og norske styrker, samt andre som partene i avtalen er blitt enige om, har rett til å besøke fangene som er overlevert. Afghanske myndigheter skal også kunne gjøre rede for fangene, og utlevere rapporter ved behov. De norske styrkene skal også bli informert hvis fangene flyttes, eller ved fremskritt i rettsprosessen.

Avtalen regulerer også forholdet mellom partene ved en eventuell uenighet. Dette løses, i følge seksjon 8, ved forhandling – og i henhold til seksjon 9 er det mulig å utvide avtalen ved en gjensidig skriftlig avtale. Ved en eventuell terminering så gjøres dette ved at en av partene leverer et skriftlig dokument 30 dager før termineringen trer i kraft. Slik jeg ser dette så har politikerne et spillerom som er større enn bare å stanse fangeoverleveringsavtalen, men dette hviler på enighet mellom partene.

3.5 Tortur

UNAMA rapporten, som ligger til grunn for termineringen av fangeoverleveringsavtalen, benytter seg av torturdefinisjonen fra FN konvensjonen som forbyr tortur. Jeg benytter meg av den samme definisjonen:

For the purposes of this Convention, “torture” means any act by which severe pain or suffering, whether physical or mental, is intentionally inflicted on a person for such purposes as obtaining from him or a third person information or a confession, punishing him for an act he or a third person has committed or is suspected of having committed, or intimidating or coercing him or a third person, or for any reason based on discrimination of any kind, when such pain or suffering is inflicted by or at the instigation of or with the consent or acquiescence of a public official or other person acting in an official capacity. It does not include pain or suffering arising only from, inherent in or incidental to lawful sanctions. (UNAMA 2011:54)

Ut av denne definisjonen vil jeg trekke ut to elementer – hva som kan defineres som mål, og hva som kan defineres som midler. Målene er enten å tilegne seg informasjon eller en tilståelse, eller å fremprovosere en handling³ fra enten parten som blir torturert eller en tredje part. Midlene er å, fysisk eller psykisk, påføre smerte eller lidelse.

Hvorvidt tortur klarer å fremskaffe troverdig informasjon er et mye omdiskutert emne. Som all samhandling mellom mennesker vil det variere fra tilfelle til tilfelle. Hvilke torturmetoder som benyttes vil også påvirke resultatene. I følge Gross (2010:132ff) ser det ut som at tortur ikke kan fremskaffe en stor grad av troverdig informasjon. Allikevel kan han ikke avfeie muligheten for at det finnes tilfeller der pålitelig informasjon kommer frem. Dette avhenger i stor grad av hvordan tortur blir brukt. Jeg mener derfor at jeg kan gå ut i fra at tortur både kan fremskaffe pålitelig og upålitelig informasjon.

Tortur kan også påvirke en forsoningsprosess etter at konflikten er avsluttet. Henrik Syse (2003:151ff) skriver om *ius post bellum*, og viktigheten av at begge parter oppfatter at de blir behandlet rettferdig. Dette betyr at krigsforbrytelser straffes rettferdig. I en situasjon der tortur har blitt brukt i stor grad, og situasjonen har vært uoversiktlig øker sannsynligheten for

---

³ Coercion:” is the act or process of persuading someone forcefully to do something that they did not want to do” (Collins Cobuild English Language Dictionary 1987)

at noen slipper unna. Dette betyr at en av partene i konflikten vil føle seg urettferdig behandlet.

3.6 Thomas Aqiuinas' doktrine om dobbel effekt

Denne middelalder doktrinen har blitt mye brukt for å legitimere bombing av mål der man vet at sivile vil komme til skade ved å se på militær nødvendighet i forhold til sivil skade, og er forankret i rettferdig krig tradisjonen.

Den tar for seg de ønskede og uønskede effektene av en handling. De ønskede effektene kan sees på som målet med handlingen, og de uønskede som bi-effektene som skapes når man søker å oppnå de ønskede effektene. De uønskede effektene deles i to – de som man ikke kan forutse, og de som man med rimelighet kan forutse. De man ikke kan forutse er man ikke ansvarlig for, og de det er mulig å forutse må man ta høyde for (Syse 2003:146).

Når man vurderer om de uønskede effektene kan forsvares etisk, må følgende kriterier være oppfylt:

- Handlingen og dens intenderte effekt(er) er *i seg selv* legitime.
- Handlingen og den intenderte effekten er *militært nødvendig* – det er med andre ord ikke snakk om en effekt (virkning) man godt kan klare seg uten.
- Det finnes ingen annen rimelig måte å oppnå den ønskede effekt på som har færre eller ingen negative bivirkninger.
- De negative bivirkningene er proporsjonale i forhold til det gode som oppnås ved handlingen.
- Man gjør det man kan for å begrense de negative bivirkningene.⁴

(Syse 2003:148)

---

⁴ Som Syse skriver så er dette kun innlemmet indirekte i den originale doktrinen, og skrevet eksplisitt av Michael Walzer.

---

4. Drøfting

Drøftingen tar først for seg beslutningen på et politisk nivå der jeg ser om utilitarismen kan forsvare tortur i opprørsbekjempning. Jeg bruker tre forskjellige utilitaristiske vinklinger for å få bredde på drøftingen. Den tar utgangspunkt i: Hvis utilitarismen ikke kan forsvare tortur finnes det ingen etikk som kan gjøre det da deontologien, slik jeg tolker den, forholder seg til menneskerettighetene som plikter. Disse pliktene kan ikke brytes uten at det er uetisk.

Svakheten med denne metoden er at jeg ikke trenger dypt inn i etiske gråsoner, da drøftingen tar utgangspunkt i å se om beslutningen enten er etisk forsvarlig; ved at både deontologien og utilitarismen tilsier at tortur ikke skal forekomme; eller om beslutningens etiske forsvarlighet kan betviles hvis utilitarismen tilsier at tortur kan bidra positivt i COIN.

For å se på problemstillingen på taktisk nivå har jeg konstruert to scenarier. Disse tar utgangspunkt i avisartiklene (Ege 2011a, 2011b) som dukket opp etter av avtalen ble stanset og baserer seg på operasjonskonsepter fra FM 3-24. Jeg benytter Thomas Aquinas' doktrine om dobbel effekt for å vurdere ønskede og uønskede effekter i disse. Jeg har valgt denne måten å gjøre det på for å ha et etablert system å vurdere ut fra. Selv om dette er en uvant måte å bruke doktrinen på, mener jeg at den kan bidra med verdifull etisk innsikt.

Jeg har i enkelte av tilfellene tatt utgangspunkt i at det er mulig å oppnå samme resultater ved human avhørsteknikk som med tortur. Hvorvidt dette er tilfelle i Afghanistan kan betviles da Oberst Abdul Wahab, *National Directorate of Security (NDS) Deputy Director* i Kandahar, sier

”given the situation in Kandahar, insurgent activities and Afghan culture, it would be very difficult for NDS to obtain information from a terrorist without punishing him and indicated *we have some methods for terrorists so the confess and give us information about what they have been doing*” (UNAMA 2011:25)

Samtidig så mener jeg at dette er greit da denne oppgaven har et norsk syn på saken. Både fordi jeg ikke er i stand til å forstå hvordan afghanere forholder seg til dette, og fordi fangeoverleveringsavtalen ble stanset av nordmenn med norske forutsetninger for å forstå situasjonen.

4.1 Politisk nivå

Her skal jeg se på tortur ut fra tre forskjellige utilitaristiske syn. Jeg bruker disse for å vurdere om: *Tortur bidrar positivt til opprørsbekjempning (COIN) i Afghanistan*. For å se om beslutningens etiske holdbarhet kan betviles må jeg finne ut om utilitarismen kan forsvare tortur. For å finne ut dette blir vi nødt til å se på hvilke effekter tortur kan ha i en slik konflikt. Effektene, eller konsekvensene, blir essensielle da tortur ikke kan forsvares deontologisk fordi man bryter med, blant annet, Kants humanitetsformulering og menneskerettighetene. Jeg har tidligere definert målet med tortur til å være: Å skaffe informasjon, tvinge frem en tilståelse eller å fremprovosere en handling. Jeg vil vurdere hvordan det å benytte tortur for å nå disse målene påvirker opprørsbekjempningen.

4.1.1 Hedonistisk perspektiv på forholdet mellom to individer

Pedersen (2011:45) snakker om at man som utilitarist må legge til grunn at mennesker i utgangspunktet er velvillige og gode. Jeg mener at dette er viktig å ta høyde for når man benytter Benthams *lyst-ulyst* kalkyle. Hvis man ikke gjør det vil perverterte lyster kunne regnes som positive. Hvis vi benytter denne kalkylen på tilfeller av tortur, vil vi kunne finne belegg for å forsvare det?

Her vil jeg bruke kalkylen for å se på hvordan lyst og ulyst påvirker det etiske forholdet mellom torturist og fange. I et slikt forhold mener jeg at det er naturlig å tillegge et menneskelig aspekt hos begge. Dette er ikke nødvendigvis alltid tilfellet. Derfor trekker jeg frem velvillighet og godhet som nødvendige kriterier.

FN definisjonen av tortur tar utgangspunkt i at man påfører smerte og lidelse. De fleste mennesker vil se på dette med ulyst, og sett fra fangens ståsted vil det ikke fremme konsekvenser som er minst like gode, eller bedre enn for eksempel et vanlig avhør. I tilfeller der offeret får varige skader som følge av tortur vil konsekvensene følge livet ut, og være en urimelig og vedvarende gjengjeldelse av en handling.

En som torturerer et annet menneske kan enten føle lyst eller ulyst. Sett at han føler ulyst når han torturerer, og han har muligheten til å gjennomføre et vanlig avhør å få frem samme tilståelse eller informasjon. Torturisten står da i en situasjon der han har tatt et valg mellom

---

to handlemåter som gir samme effekt, men handlingen han har valgt skaper størst ulyst fordi han er et velvillig og godt menneske.

Om torturisten derimot føler lyst når han torturerer vil det, siden effekten av begge metodene er antatt å være lik, kunne hevdes å være rett i følge Benthams kalkyle. Problemet er i dette tilfellet at jeg ser bort fra at mennesker i utgangspunktet skal være velvillige og gode. Uten en slik forankring vil avvikende lyster kunne forsvares, og tortur være legitimt.

Ut fra dette vil jeg påstå at hedonistisk utilitarisme ikke kan forsvare tortur som et etisk riktig forhold mellom torturist og fange fordi det finnes andre metoder som gir like gode eller bedre effekter, og fordi vellyst i forhold til tortur forutsetter at mennesket ikke er velvillig og godt.

4.1.2 Handlingsutilitaristisk perspektiv på tortur og COIN

I UNAMA rapporten (2011:29) kommer det frem at fange 100 er blitt torturert for å få ham til å tilstå forbindelser med opprørere, og for å avsløre identiteten til disse. Det endte med at NDS personellet skrev noe på et papir som fangen signerte med et tommelavtrykk. I dette tilfellet, som så mange andre i rapporten, har fangen tilsynelatende bidratt med unyttig informasjon. Informasjon som mest sannsynlig vil gå inn i planprosessene for videre opprørsbekjempning. Dette kan i verste fall bety at uskyldige blir tatt til fange eller drept på bakgrunn av denne informasjonen. Fordi et høyt antall uskyldige fanger undergraver statens legitimitet (Kilcullen 2010:67), hevder jeg at tortur som fremskaffer feilaktig informasjon vil ha uheldige konsekvenser i COIN.

På den andre siden, hva hvis fangen bidrar med riktig informasjon om sentrale ledere i opprørsbevegelsen. Vil konsekvensene være annerledes da?

Hvis en fange bidrar med informasjon som bidrar til å ta til fange eller drepe sentrale personer, vil dette bety at vi lykkes med våre offensive operasjoner (FM 3-24 4-26ff). Dette bidrar i andre rekke til mer informasjon om Taliban bevegelsen, og våre operasjoner vil bli mer målrettede og gå etter mer sentrale personer. Hvis vi følger en slik logikk vil vi tilslutt ha nedkjempet opprøret.

Dette må kunne sees på som en positiv effekt, men hvis vi ser på de langtrekkende konsekvensene vi bør ta høyde for så kan det se annerledes ut. Enhver konflikt har en forsoningsfase i etterkant, og når de torturerte fangene slipper fri vil de bære nag til det

---

systemet som begikk ulovlige handlinger mot dem - og torturistene som slapp straff. Det betyr at en betydelig del av befolkningen er berørt av de negative konsekvensene av tortur ved at en selv eller noen i familien har varige fysiske eller psykiske skader.

Jeg anser dette som en god grunn til å stille spørsmål ved statens evne til å håndtere vold og bidra med sikkerhet for hele befolkningen, – i et lengre perspektiv⁵ - som er viktig i Kilcullens *theory of competitive control*. Jeg kan derfor ikke se noen grunn til at informasjon, sann eller usann, som fremkommer som et resultat av tortur bidrar positivt i en COIN ramme.

Hva hvis vi benytter handlingsutilitarismen på situasjoner der tortur fremskaffer tilståelser, vil da konsekvensene bidra positivt i et større perspektiv? Målet med en tilståelse, slik jeg ser det, må være å få vedkommende inn i en rettsprosess der han kan bli straffet for sine kriminelle handlinger, og for å bli holdt borte fra samfunnet slik at han ikke kan delta i opprøret.

Hvis en uskyldig blir tvunget til å tilstå vil rettsprosessen basere seg på informasjon som i utgangspunktet er feil. Gitt at tilståelsen tillegges stor vekt i rettssaken så vil utfallet være urettferdig. Vedkommende og hans familie vil sannsynligvis se på dette som et overgrep fra staten sin side, og være mer tilbøyelig til å støtte en opprørsgruppe som behandler dem mer rettferdig (Kilcullen 2010:158).

Hvis vedkommende er skyldig stiller det seg kanskje annerledes fordi konsekvensen er at en kriminell blir straffet for sin ugjerning. Problemet oppstår når vi ser litt lengre enn den umiddelbare konsekvensen. Dette henger sammen med at tortur er en kriminell handling (Thompson 1964:54), og når en stat baserer rettsavgjørelser på metoder som er ulovlige har staten brutt sin kontrakt med samfunnet. Dette fører til at statens legitimitet forsvinner og staten går, indirekte, fra å være en lovlig makthaver til å bli en part i konflikten på lik linje med opprørerne (Thompson 1964:54). Sett på denne måten kan ikke handlingsutilitarismen forsvare tortur når målet er å få frem tilståelser for å straffe opprørere for de kriminelle handlingene de har gjort.

---

⁵ Jeg ønsker å fremheve tidsperspektivet for å relatere det til forsoningsprosessen selv om det ikke er innlemmet i teorien.

4.1.3 Regelutilitaristisk perspektiv på tortur og COIN

Hvis vi tar utgangspunkt i at regelen er: Man kan torturere, altså gjennomføre lovbrudd, i den hensikt å nedkjempe en gruppe som prøver å frata staten sin legitime makt. Hvis en slik regel blir allment benyttet av representanter fra politi og forsvar – som skal bidra til trygghet for, og lovlydighet hos, befolkningen – oppstår det et paradoks. Staten viser at den ikke har evne til å følge sine egne regler. Thompson (1964:54) sier at lovverket er statens viktigste virkemiddel i COIN fordi det skiller dem fra opprørerne. Hvis lovverket opphører så vil begge partene være like og staten vil heller være en part i en borgerkrig enn en legitim makthaver som driver opprørsbekjempning.

Samtidig så sier Kilcullen at Taliban prøver å innføre egne lover, noe som tyder på at de har tilhensikt å etterligne en stat. Hvis staten avviser de juridiske prinsippene som er karakteristisk for en stat så vil dette i følge COIN-teorien drive den passive majoriteten over på opprørernes side da opprørerne ser ut for å være den parten som er best i stand til å etablere et stabilt system for å kontrollere vold. Derfor mener jeg regelutilitarismen også taler for at tortur ikke bidrar positivt i COIN fordi tortur som en handlingsregel undergraver statens legitimitet da den ikke følger nasjonal og internasjonal rett.

4.1.4 Konklusjon

Det ser ut til at alle tre perspektivene taler til at det ikke finnes utilitaristiske grunner til å ikke forholde seg til "[...]torturforbudet og forbudet mot inhuman behandling[...]" (Faremo 2011) fordi utilitarismen ikke kan forsvare bruk av tortur. Det ser ut som at konsekvensene av tortur skaper større distanse til befolkningen, undergraver statens legitimitet og vanskeliggjør en forsoningsprosess. Derfor mener jeg at beslutningen – på det nivå den befinner seg – ikke kan være feil etisk sett.

4.2 Taktisk nivå

I denne delen skal jeg se på hvordan etikken forholder seg til de taktiske utfordringene som har dukket opp i media etter at beslutningen ble kjent (Ege 2001a, 2001b). Jeg benytter Thomas Aquinas' doktrine om dobbel effekt for å se på konsekvensene.

I disse tilfellene vurderer jeg ikke den eventuelle skade operasjonene kan medføre sivilbefolkningen. Jeg har gjort det slik fordi jeg antar at treningsstandarden til styrken er høy, noe som minimaliserer risikoen for skade på sivile. Samtidig så forholder denne problematikken seg til konflikten i sin helhet, ikke til tortur.

Jeg vil først analysere en situasjon der *Afghan National Army (ANA)* går inn og tar fanger i en operasjon der ISAF bidrar som mentorer. Dette er det handlingsmønsteret som Faremo (2011) trekker som det mest utbredte for norske styrker. Scenarioet tar utgangspunkt i at norske ISAF soldater gjennomfører en *cordon and search* operasjon sammen med ANA. Dette er en type operasjon der man setter perimetersikring, en *cordon*, med en del av styrken for å hindre personer å komme ut eller inn fra målet, for så å gå inn på målet å gjennomføre et søk med en annen del av styrken. Hvordan man entrer målet vil variere ut fra trusselsituasjonen og forholdet til befolkningen. Det varierer fra å bli invitert inn, til å sprengte seg inn (FM 3-24:5-8). Når man er inne på målet søker man etter, eller henter det man er ute etter.

Den andre situasjonen tar utgangspunkt i at norske styrker går inn i et hus og blir stilt ovenfor en trussel som de må håndtere enten ved å skyte, eller ved å avvæpne.

Ut fra artiklene (Ege 2011a, 2011b) er dette to måter man kan bli tvunget til å handle på hvis man ikke kan ta fanger. Scenarioet er noe kunstig da det kan virke som at man tar en grundig etisk vurdering av hva man skal gjøre i det man går inn døren. I et slikt tilfelle vil man i stor grad basere seg på reflekser. Allikevel mener jeg at man ved å bruke doktrinen om dobbel effekt på disse tilfellene kan bidra med bevissthet rundt konsekvensene, og dette kan være en indikasjon på hvilken løsning som man bør velge hvis man blir stilt ovenfor problemstillingen.

4.2.1 Scenario 1: ANA tar fanger

En norsk styrke i Afghanistan setter *cordon* rundt en *compound*⁶ slik at ANA kan gå inn på målet for å søke bygningene og ta eventuelle opprørere til fange. Nordmennene har hjulpet afghanerne med å planlegge operasjonen, og står nå og sikrer på avstand. De kan tydelig se

---

⁶ *Compound*: Tradisjonelt afghansk hus med høy mur rundt.

---

flere bli tatt til fange, men siden det er ANA som gjør jobben så ansees det for å være greit. Hvordan står konsekvensene i forhold til effektene i en slik situasjon?

Først ønsker jeg å se på om den intenderte effekten i seg selv er legitim. Ved å ta utgangspunkt i at den ønskede effekten i begge tilfellene er: Å ta ulovlige gjenstander, skaffe informasjon gjennom avhør og ta til fange opprørsledere for å hindre dem i å ha innflytelse (FM 3-24:5-3). Samtidig så er det også ønskelig at det Afghanske styrkene får trening i å løse oppdrag. Disse effektene må anses for å være legitime i seg selv da det å ta ulovlige våpen og ta opprørere til fange er å håndheve nasjonal lov, og informasjonsinnhenting ikke er ulovlig hvis informasjonen skaffes med lovlige virkemidler. Mentorering må også sees som legitimt da det øker statens evne til å bidra med sikkerhet og stabilitet. De uønskede effektene er at fangene kan bli utsatt for tortur. Dette vil, som jeg har vært inne på tidligere, undergrave statens støtte i befolkningen. Det må i tillegg nevnes at dette bryter med internasjonal lov og menneskets egenverd – selv om dette forholder seg til plikter, og ikke er konsekvenser.

Jeg anser disse handlingene for å være militært nødvendige. Ikke fordi det gir en øyeblikkelig effekt som å ta ut en stridsvogn som er en umiddelbar trussel mot styrken, men det er et tiltak som, koordinert med andre, vil kunne bidra til å nedkjempe opprøret. Det er rimelig å anta at operasjonen søker å ta nøkkelpersonell ut fra eksisterende informasjon, og effekten av operasjonen vil være av en viss betydning.

På dette punktet dukker det opp et dilemma. Jeg vil anta at en slik operasjon har en viss effekt på opprørernes kampkraft i det aktuelle området, og vil således være en positiv effekt. Hvis opprørslederen blir utsatt for tortur og denne informasjonen kommer ut til lokalbefolkningen vil de tvile på statens evne til å handle i tråd med sine egne lover. Dette skaper et legitimitetsproblem som sannsynligvis fører til at den passive majoriteten snur seg vekk fra oss.

For å se om det finnes en annen rimelig måte å oppnå de ønskede effektene ser jeg på de andre operasjonskonseptene FM 3-24 skisserer. *Cordon and search* fremstår som den som mest sannsynlig skaper minst skade da de andre er mer offensive. De andre vil heller ikke fremskaffe alle effektene samtidig. Det er også et problem at den uønskede effekten ikke kommer som et resultat av operasjonen i seg selv, men følger av at statsinstitusjonene ikke fungerer slik de skal. Det er derfor rimelig å anta at alle som tas til fange, uansett hvordan, vil skape samme problem med legitimitet. Problemet som følger blir derfor ikke om man

skal gjennomføre *cordon and search*, men om man skal ta fanger.

Er de negative bivirkningene proporsjonale i forhold til effekten som ønskes oppnådd? Ved å gjennomføre en slik operasjon vil man vise befolkningen at man er i stand til å gjøre noe med opprørerne, samtidig som man benytter rettsystemet for å straffe. I seg selv så er dette gode effekter som man kan anta at styrker forholdet til befolkningen. Samtidig så er håndteringen av fangene videre i rettsprosessen det som avgjør om bivirkningene er proporsjonale. Dette fordi bivirkningen utligner effekten av operasjonen ved at den legitimiteten operasjonen i utgangspunktet ønsker å bygge, blir brutt ned av tjenestemenn som ikke følger nasjonal lov og de gitte retningslinjer.

En må derfor velge hvor langtrekkende effektene man vurderer skal være. Hvis man kun ser på det gode operasjonen i seg selv skaper, vil det være uproblematisk å ta fanger. Hvis man vurderer de langtrekkende effektene må man vurdere sannsynligheten for fangene blir torturert. Hvis man som sjef har kjennskap til at den innstansen som tar i mot fangene ikke utsetter dem for tortur og ikke vil overlevere dem til andre som benytter seg av tortur, er det uproblematisk. Hvis man derimot vet at fangene blir utsatt for tortur stiller det seg annerledes. I en slik situasjon kan den kortsiktige effekten av operasjonen utjevnes av den langsiktige, og i verste fall kan operasjonen være kontraproduktiv.

For å begrense de negative bivirkningene kan man benytte seg av lokal kunnskap om politi og rettsvesen, og kun gjennomføre operasjoner i tilfeller der man vet at fangene ikke blir utsatt for tortur. Samtidig kan man, hvis ressursene tillater det, lage egne interneringsleirer. Problemet med dette er at en slik handling er en indirekte innrømmelse av at statsapparatet ikke fungerer tilstrekkelig. Det vil derfor være bedre å bruke ressurser på å utvikle politi og rettsvesen slik at de blir i stand til å håndtere fanger på en tilstrekkelig god måte.

I dette tilfellet så er det å ta fanger etisk rett fordi handlingen er legitim og den er nødvendig ved at den bidrar til å håndheve nasjonal lov. *Cordon and search* ser ut for å være den metoden som får frem de ønsket effektene med færrest uønskede effekter. De uønskede bivirkningene av operasjonen er heller ikke uforutsett store hvis man leverer fangene til en instans som ikke utsetter dem for tortur. Det er først når dette skjer at de uønskede bivirkningene slår inn. Jeg vil derfor konkludere med at problemet i dette tilfellet primært

---

ikke ligger på taktisk nivå. Jeg blir allikevel nødt til å fremholde sjefens ansvar for å kontrollere hvem han overleverer fangene til. På denne måten har han et moralsk ansvar for de fangene han tar.

4.2.2 Scenario 2: Å drepe eller å slippe løs kriminelle

I dette scenarioet går to norske soldater inn i en *compound* i Afghanistan og idet de går inn døren ser de en mann i rommet som prøver å nå et våpen som ligger en meter unna.

Situasjonen er ikke så truende at de umiddelbart må skyte, men hvis de ikke klarer å få kontroll på personen vil situasjonen kunne bli kritisk. I denne situasjonen har de to mulige handlingsmåter siden de ikke kan ta fanger: å avvæpne mannen, ta våpenet hans og slippe ham fri etterpå; eller å skyte ham.

Den overordnede effekten av denne operasjonen er den samme som i forrige scenario, og jeg tar det derfor ikke for meg her. Handlingen i dette scenarioet tar for seg en situasjon der man, teoretisk sett, kan velge mellom to handlingsmønstre. Det ene innebærer at opprøreren blir drept, det andre at han blir anholdt for deretter å bli satt fri. Den ønskede effekten av begge handlingene er å berge sitt eget liv. I en slik situasjon er det selvfølgelig vanskelig å dømme hva som er rett eller galt. En kommer inn i et rom med en trussel og er full av adrenalin. I en slik situasjon er det hvordan man reagerer på situasjonen som i størst grad vil være styrende, ikke en vurdering av konsekvenser. Engasjementsreglene, reglene som regulerer maktbruken til soldatene, tillater begge handlingene. Og som selvforsvar vil jeg hevde at begge handlingene er svært legitime. Samtidig kan man som resultat av at man ikke får ta fanger utvikle en praksis som er mindre restriktiv på ildåpning (Ege 2011b).

Handlingene i disse situasjonene er klart militært nødvendige. Hvis en soldat ikke skulle ha rett til å forsvare seg mot angrep i en konflikt ville det å beordre soldater til konflikter være synonymt med mord.

I dette tilfellet er det to handlinger som, slik jeg har fremstilt det, fremskaffer samme umiddelbare effekt. Det som er interessant å se på er hvilke negative bivirkninger som følger av de forskjellige handlingene. De negative konsekvensene ved å drepe opprøreren er at man mister muligheten til å avhøre ham, og informasjon vil være tapt. I tillegg har man – hvis dette kan kalles en konsekvens - tatt livet av et menneske, som har verdi i seg selv. Familien til den drepte vil trolig reagere med sinne ovenfor de ansvarlige, altså myndighetene, og vi

mister støtte for vår sak. Samtidig så kan denne handlingen forsvares juridisk da det er gjort i selvforsvar.

Ved å anholde og slippe fri opprøreren vil vi opptre på en måte som tilsier at vi ikke er i stand til å håndtere det problemet vi er satt til å løse. Hvis vi skal håndheve loven og straffe de som gjør seg skyldige i kriminell virksomhet må vi basere oss på rettsvesenet. Etter at fangeoverleveringsavtalen er stanset har vi ikke lengre denne muligheten. Ved å gjøre dette sier vi indirekte at vi ikke stoler på den Afghanske staten (Ege 2011b), og vi tillater kriminell aktivitet. Et slikt handlingsmønster vil, slik jeg ser COIN teorien, undergrave vår mulighet til å vinne befolkningen kraftig. I denne situasjonen er det lite man kan gjøre for å minske de uønskede bivirkningene. Man befinner seg i en situasjon der man har to valg, og begge har uønskede effekter.

I dette tilfellet ser det ut som at ved å drepe opprøreren vil man oppnå de minst negative konsekvensene. Fordi det å drepe i selvforsvar er en legitim handling vil det ikke undergrave statens legitimitet. Handlingen vil skape et dårlig forhold til enkelte i befolkningen, men man innrømmer ikke ved dette handlemønsteret at man er ute av stand til å handle. Ved å slippe fri opprøreren vil man ta større personlig risiko bare for å, indirekte, innrømme at statssystemet ikke fungerer. Samtidig så virker det merkelig at man bør velge å drepe i stedet for å anholde en person.

I dette tilfellet er begge handlingene legitime fordi det er vanskelig å argumentere mot selvforsvar. Dette gjør også handlingene militært nødvendige. Det er tydelig at begge handlingene har uønskede bivirkninger. I tilfellet der opprøreren blir drept mister man tilgang til informasjon, man har i tillegg drept et menneske og skapt et dårlig forhold til familien til vedkommende. I tilfellet der opprøreren blir anholdt og sluppet fri, viser vi tydelig at vi ikke er i stand til å håndtere kriminelle og statens evne til å regjere undergraves sterkt. Dette strider kraftig i mot kjernen i COIN som går på å vinne befolkningen ved å vise evne til å styre. Jeg mener derfor at å slippe løs anholdte fanger har alvorligere konsekvenser enn å drepe – hvis man kun ser på konsekvensene.

Hvis vi benytter regelutilitarismen vil det være rimelig å anta at vi får et annet svar. Hvis den norske ISAF styrken konsekvent skyter alle de kunne ha tatt som fanger vil det trolig skape

---

mistillit i befolkningen fordi å drepe et uforutsett høyt antall mennesker i utgangspunktet ikke tyder på at vi bidrar med sikkerhet.

4.2.3 Konklusjon

Når vi ser på hvordan ANA håndterer fanger, vil det i seg selv ikke være en etisk feil praksis. Det følger av at de må regnes som en legitim håndhever av nasjonal lov. Problemet ligger også på et høyere nivå da det er etter tilfangetakelsen at torturen forekommer. Det skal dog sies at sjefen har et ansvar for å overlevere fangene til en part som det er rimelig å anta at ikke benytter seg av tortur. Så lenge norske styrker kan operere på en måte der ANA kan håndtere fanger er ikke dette et problem.

Problemet for norske styrker oppstår hvis de havner i en situasjon der de tidligere ville ha tatt fanger. I en slik situasjon vil konsekvensene av å drepe vedkommende være mindre ødeleggende enn å slippe opprøreren fri etterpå - hvis man følger COIN teoriens logikk. Samtidig så er ikke denne konklusjonen gjeldende hvis vi anvender regelutilitarismen. På grunn av denne motsigelsen er dette et område der det kunne vært særlig interessant å gå dypere inn og se på det ut fra et deontologisk perspektiv ved en senere anledning.

For meg så virker det mest logisk og humant å tillate og ta fanger. Dette fordi den norske styrken, i følge fangeoverleveringsavtalen, har større mulighet til å følge opp fangene en hva ANA har. Sett i forhold til den rettssikkerheten som finnes i Afghanistan, vil disse fangene kunne sees på som privilegerte. Dette fordi fangeoverleveringsavtalen gir representanter fra den norske styrken besøksrett til fangene som norske soldater tar. Jeg vil anta at dette fører til at de har en større grad av beskyttelse enn hvis de blir tatt av ANA da brudd på avtalen fører til at norske diplomater legger press på afghanske myndigheter (Faremo 2011).

5. Hovedkonklusjon

Det er i utgangspunktet ingenting som taler for at den politiske beslutningen i seg selv ikke er etisk forsvarlig ut fra måten jeg har behandlet spørsmålet i første del av drøftingen. Dette kommer av at konsekvensene av å benytte tortur i COIN i stor grad ser ut til å være negative. Ut fra dette trekker jeg slutningen at det er riktig å forholde seg til menneskerettighetene som deontologiske plikter.

På taktisk nivå derimot ser det ut som at avtalen hadde en funksjon siden den ga norske styrker muligheten til å få kriminelle inn i rettssystemet og på denne måten bidra til å styrke den afghanske statens legitimitet. Nå er handlingsrommet til de norske soldatene begrenset til to handlingsmønstre der begge har uønskede bivirkninger som er større enn ved en tilfangetakelse – hvis de da ikke opererer sammen med ANA.

Det som skiller bivirkningene fra operasjoner sammen med ANA er at de uønskede effektene ikke kommer som en direkte konsekvens av operasjonen. Den uønskede bivirkningen når fanger blir tatt oppstår idet fangene kommer i hendene på tjenestemenn som opptrer i strid med de lover og regler de skal forholde seg til. Når norske styrker ikke kan ta fanger er det operasjonsmønsteret som skaper uønskede bivirkninger fordi vi enten undergraver statssystemet når vi slipper fri kriminelle, eller ved at vi dreper de vi kunne ha tatt til fange.

Jeg synes derfor at beslutningen om å avslutte fangeoverleveringsavtalen virker som et tiltak som ikke adresserer problemet. Det hadde vært bedre og gått inn for en forhandling av avtalen, tiltak som styrker rettssikkerheten og økt diplomatisk press for å ta tak i problematikken. Samtidig som at dette er en løsning som gir best effekt i Afghanistan kan det være at man ønsker å forholde seg annerledes til det i Norge.

Fangeoverleveringsavtalen kan sees på som fordelaktig for afghanske fanger da den gir dem flere rettigheter enn fangene som blir tatt av ANA. Jeg ser dette som et stort etisk fortrinn. Samtidig så påfører dette norske myndigheter en del plikter ovenfor disse fangene. Det kan derfor se ut som at norske myndigheter ikke er villige til å påta seg dette ansvaret. En slik praksis virker umiddelbart som etisk tvilsom, da dette ville ha bidratt til økt rettsikkerhet for

---

fangene og en økt mulighet for diplomatisk press mot afghanske myndigheter i tilfeller der det kan dokumenteres brudd på menneskerettighetene. Et motargument kan være at Røde Kors følger opp alle fanger, men de har på sin side ikke samme muligheten til sanksjoner som Norge har – ved for eksempel å trekke bistandspenger.

Det er mange forhold jeg ikke har sett på i oppgaven - for eksempel jussen - som kanskje veier tyngre for norske myndigheter. Disse forholdene har jeg ikke tatt hensyn til og må vurderes før det er mulig å trekke endelige slutninger om hvorvidt ting burde vært gjort annerledes. De etiske svarene jeg har kommet frem til er heller ikke fullstendig entydige da jeg ikke har sett på rangering av deontologiske plikter. Jeg tror samtidig at svarene ikke vil være vesentlig annerledes enn de jeg har kommet frem til ved å se på plikter – men jeg tror det vil dukke opp interessante nyanseskjeller som kan være en interessant oppgave hvis noen velger å skrive om det.

Referanseliste

Dorn, Walter A. (2011) The Just War Index: Comparing Warfighting and Counterinsurgency in Afghanistan. *Journal of Military Ethics*, 2011, nr. 3, vol. 10, s. 242-262.

Ege, Rune Thomas. (2011a) *Norske soldater må slippe løs Afghanistan-fanger* [Lokalisert 24.11.11] <http://www.vg.no/nyheter/utenriks/artikkel.php?artid=10023162>

Ege, Rune Thomas. (2011b) *Norske soldater: - Faremo tvinger oss til å drepe: Tidligere Afghanistan-sjef: - Går utover sikkerheten til norske soldater* [Lokalisert 24.11.11] <http://www.vg.no/nyheter/utenriks/artikkel.php?artid=10023393>

Faremo, Grete. (2011) *Har stanset fangeoverføring til afghanske myndigheter*. [Lokalisert 24.11.2011] http://www.regjeringen.no/nb/dep/fd/aktuelt/taler_artikler/ministeren/taler-og-artikler-av-forsvarsminister-gr/2011/har-stanset-fangeoverforing-til-afghansk.html?id=661796

Forsvarsdepartementet (2006) *Memorandum of Understanding between the Ministry of Defense of the Islamic Republic of Afghanistan and the Ministry of Defense of the Kingdom of Norway concerning the transfer of persons between the Norwegian contingent of the International Security Assistance Force to Afghan authorities*. [Lokalisert 08.11.2011] FOBID.

Galula, David. (1964) *Counterinsurgency warfare*. Praeger Security International.

Gross, Michael L. (2010) *Moral Dilemmas of Modern War*. Cambridge University Press, New York.

Headquarters Department of the Army. (2009) *FM 3-24 Tactics in Counterinsurgency*. US Army, Washington D.C USA.

Johansen, Kjell Eyvind og Vetlesen, Arne Johan. (2006) *Innføring i etikk*. Universitetsforlaget, Oslo.

Johansen, Kjell Eyvind. (1994) *Etikk – en innføring*. J.W. Cappelen

---

Johansen, Sigrud Redse og Staib, Jacob Thomas. (2009) *Jus og militærmakt*. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo.

Kilcullen, David. (2010) *Counterinsurgency*. Oxford University Press,

Pedersen, Arvid (red.). (2011) *Exphil II Tekster i etikk*. Universitetet i Oslo, Oslo.

Syse, Henrik. (2003) *Rettferdig krig? Om militærmakt, etikk og idealer*. H. Aschehoug & co. (W. Nygaard), Oslo.

Thompson, Sir Robert. (1966) *Defeating Communist Insurgency*. Hailer Publishing, Florida USA.

Thurén, Torsten. (2009) *Vitenskapsteori for nybegynnere*. Gyldendal Akademisk, Oslo.

Tran, Mark. (2011) *Is wellbeing a relevant concept?* [Lokalisert 05.12.11]

<http://www.guardian.co.uk/global-development/poverty-matters/2011/nov/23/bellagio-initiative-wellbeing-relevance-developing-countries>

Trew, Simon. & Sheffield, Gary (Eds.). (2000). *100 years of conflict: 1900- 2000*. Phoenix Mill: Sutton Publishing.

UN. (1948) *Universal Declaration of Human Rights* [Lokalisert 07.12.2011]

<http://www.un.org/en/documents/udhr/>

United Nations Assistance Mission in Afghanistan. (2011) *Treatment of Conflict-Related Detainees in Afghan Custody*. [Lokalisert 08.11.2011]

http://unama.unmissions.org/Portals/UNAMA/Documents/October10_%202011_UNAMA_Detention_Full-Report_ENG.pdf

Waltzer, Michael. (1992) *Just and unjust wars*. BasicBooks, United States of America.